

На прокудените от родината...

Дали е мрак,
дали е ден,
жасминът пак
сияе бял, омаен.

ГЕОРГИОС СЕФЕРИС

С езика на Петкан могат да се разказват доста много
легенди, но истинската легенда я знае немият Петкан.

Дж. М. Кутси

I

РАЙСКИТЕ ДВЕРИ



*Родена в пепелта на рухнал град,
орисана със името Шехерезада,
какво от туй, че е изминал век,
откак дойдох на този свят,
не идва край
на този мой живот –
осъден на безмълвие вековно.
Какво от туй, че съм с език под ключ?
Ще ви разкажа
всичко.*

*Тогава в кулата на стария палат
ще ме споходи най-подир смъртта.*

ПЪРВИЯТ СЕПТЕМВРИ

Раждането ми съвпада с една чаровна оранжева вечер, когато Авинаш Пилаи пристига в Измир.

Според френския календар¹ годината е 1905-а.

Месецът е септември.

Докато пътническият кораб „Афродита“ с индийския шпионин на борда пускал котва в пристанището, аз още не съм се била пръкнала, но през отвора на мамината утроба вече започвал да се процежда тъничък лъч светлинка право към оня мрачен басейн, насред който седя с месеци. Мама нямала сили да стане и да тръгне. Не защото съм ѝ тежала; а заради изпушения афион² и лулата, стисната между показалеца и средния пръст. Обърнала глава към прозорците, тя се вторачвала в завесите да гледа как вятърът ги развява и люшка като пияници.

Миналата година – дали не е било преди две години? – на летния бал в клуба на Борнова тя танцувала валс с един от инженерите на железопътната линия за Айдън, ръцете му я завихряли така, че полетявала над паркета също като тези завеси. Как се е казал онзи мъж? Помнела, че адамовата ябълка на този англичанин била доста щръкнала, че живеел в една къща на север от кея и че правел стъпките на танца с бездушно умение, но за името му въобще не можела да се сети. Мистър Еди-кой си. Било някакво странно име. Така и не се сетила. Надигнала глава и си дръпнала пак от лулата. Пред черните ѝ очи се завихрили морави кръгове, мистър Еди-кой си се плъзнал по паркета нанякъде и изчезнал.

На палубата във втора класа от изчакващата да влезе в пристанището елегантна „Афродита“ Авинаш Пилаи си нямал и най-малка представа нито от майка ми, нито от

¹ Така са били наричани жителите на Измир, придошли от Запада, а преселниците от Средиземноморските страни – левантинци – *Бел. прев.*

² Опиум, добит от мак. – *Бел. ред.*

мен. Стиснал очи, вдигнал нос към изпъстреното небе и подушил във въздуха като диво животно. Вместо на-трапчивия мирис на въглища и студено желязо, на който по време на продължилото дни наред пътуване по море младият индиец се наситил и преситил до гуша, сега по-емал с пълни гърди мириса на земя, избликнал със зале-за на Слънцето заедно с омайващото ухание на цветя и билки. Роза, лимон, магнолия, жасмин, прокраднал се от морските глъбини лек аромат на амбра...

С дългия си, фин, свръхчувствителен нос, който при-давал на смуглото му лице онзи типичен за османските султани аристократизъм, Авинаш разграничавал ню-анса и плътността на всяко едно ухание, така както из-гладнелият по време на постите човек усеща сладостта на първата хапка. И най-вече – на розата. Дори и със за-творени очи, той можел да различи червената от бялата роза. Някъде в този град, на онзи бряг отсреща, с пре-мигващите червени и розови светлилки, живее Якуми бей. Младият мъж не се интересува нито от „златока-менния“ град, нито от неговите приказни красавици. Мисълта му е ангажирана единствено с онази полутъм-на стая, за която му разказва в писмата си Якуми бей... В своето ателие зад аптеката застаряващият химик до-бива масло от листенцата на най-редките видове рози, които му доставят от четирите краища на Османската империя.

– Какво още чака капитанът?

– Да излезе онзи, товарният кораб, да му освободи място.

На горния етаж, в ярко осветената от електрически лампи първа класа, господата с бомбета, във фракове с увиснали отзад опашки и стиснати между устните скъ-пи лули, сумтяха нервно, като че ли не бяха същите хора, които пътуваха най-търпеливо от Александрия до Родос, оттам – към Хиос, и най-накрая – към Измир.

– Не, моля Ви се, онзи кораб няма да излезе, не вижда-

те ли, някаква баржа се залепи за него. ВЪглища. Тепърва ще го разтоварват.

– Не говоря за него. А за онзи, на който товарят натъпканите с тютюн бали. Седи си така от двайсет минути.

– Корабът ни няма да влезе в залива, господа. Цялото пристанище е претъпкано. Корабите на смотаните капитани непрекъснато го задръстват. Ще чакаме лодкарите.

Гълчавата от кея, тромбата на трамвая, трополенето на файтоните и чаткането на конските копита по паважа припомнях на господата забравените по време на морското пътуване удоволствия. Някои бяха готови да се закълнат, че чуват дори смеха на жените от пристанищните казина. Обграждаше ги кобалтовосинята водна шир, по нея едни през други се плъзгаха и разминаваха канута, пъстри платноходки, надуваха сирените си товарни и пасажерски кораби, господата поглеждаха джобните часовници минута след минута.

– Непоносимо е, драги, да сме толкова близо до сушата, а да не може да стъпим на нея. Къде се мотаят тези лодкари?

Авинаш отиде на задната палуба и като се увери, че никой не го гледа, залепи дланите си една в друга пред гърдите за молитва. Той вече работи за Империята, за Великобритания, важно е да изглежда досущ като същински френк, да, така е, но от друга страна, е и внук на дядо си, който очакваше вечния си покой в един ашрам, построен в подножието на Хималаите. Време беше да благодари на Всевишния за закрилата през всичките тежки дни и ураганни нощи от пътуването, най-напред от Коломбо до Порт Саид, после в онзи ужасен влак – до Александрия, а оттам с „Афродита“ – до Измир.

Слънцето потапяше в морето кръглия си като червена сладоледена топка лик, той се обърна към него и затвори очи.

„Om Namo Shivaya. Всемогъщи Шива, благодаря ти, че

ни предпази от катастрофи, от огорчения, от нещастия, от болести и ни докара живи и здрави до брега на този красив град...”

Молеше се от дете. Не само на предпочитания в неговата фамилия Бог Шива, а и на Всеопрощавачия Вишну и разбира се, на Създателя на целия свят Брахма. Вярваше, че боговете, дори и Разрушителят, Унищожителят Шива, са живи, приятелски настроени същества, нещо повече – че го обичат. Заставаше пред тях без маска, чистосърдечен, такъв, какъвто си беше; молеше ги за прошка, ако неволно е сторил някакъв грях, и всеки път с цялата си душа усещаше, че тези божествени същества го опрощават и закрилят.

„О, велики Шива, божествена рушителна сила! Подай ръка да потръгнат делата ми през този нов период в моя живот. Бъди с мен, надари ме със сили, умения и прозорливост, за да изпълня успешно моята задача. Пази майка, татко и братята ми от злостастия, беди, грехове и болести. Нека посрещам смирено всяко добро дело...”

Внезапно на палубата връхлетя силен вятър. Носеше му се славата на този вятър, че завее ли преди здрач, мигновено може да разхлади и най-горещите дни. Понякога като добродушен великан, който не си знае силата, поривисто завихряше всичко наоколо. Преобръщаше рибарските лодки и предизвикваше гневни псувни. Този път беше понесъл красотата на вечерта. Погали позеленялото тук-там желязо по олющените от боята участъци на кораба, после грабна бомбето от главата на младия мъж и го затъркаля към шезлонгите под стълбището. Авинаш не реагира веднага. Дядо му го беше научил в напрегнати моменти – особено в най-напрегнатите – преди всичко друго да си завърши молитвата. Да не отправиш към боговете поздрава за раздяла, да хукнеш подир земните си дела – това носеше нещастие. Припряно докосна със залепените си длани челото между веждите, устните и най-накрая – гърдите.

„Велики Създателю, ти си могъщ, ти можеш да вършиш чудеса. Осланяме се на теб. *Om Namo Shivaya.*“

И се втурна към шезлонга, под който шапката му се спря.

Чувстваше се виновен, че прекъсна молитвата по средата – и то тъкмо като изреждаше молбите си.

Вятърът му напомни колко кратък и сладък е животът и как не си заслужава да го прахосва, подметна шапката още крачка по-нататък и се гмурна сред кичурите на гарвановочерната му коса. Ооо, само че тези кичури бяха тежки и гъсти като на арменско девойче, което си простира прането с песен на уста! Цели лодки преобръща, че тази коса ли да не разроши! Изсвистя и нахлу през врата надолу, под копринената риза. Кожата на Авинаш беше като кафяво кадифе, като на робите от Ориента, обаче с облеклото си, с шапката изглеждаше като пълно копие на франките, които се разхождат по „Кордон“¹. Виж ти! Да речеш, че е махараджа, не е, пътуваше във втора класа. Да, така е, но обутите в елегантни обувки крака стъпваха по-напето и от господата по горната палуба. На лявото му ухо се кипреше, както и при напетите моряци, обеща с изумруд, носеше зелена вратовръзка, а в джобчето на сакото – копринена кърпичка в същия цвят.

Вятърът изсвири в ушите на Авинаш, направи още един кръг около него, после се втурна да отнесе пикантното му ухание на подправки до другия край на залива, до света на имението, където двете с майка ми изживявахме заедно, една в друга, последните си часове. Майка ми отворила очи и подозрително огледала танцуващите тюлени завеси. Имаше ли някого там? Само че светът на последния етаж на имението, голям колкото единствения му прозорец, онази вечер бил много далече от пътническия кораб „Афродита“, извън полезрението на младия индус.

¹ Крайбрежният булевард. – Бел. прев.

Но нали Господ все ни намигва чрез случайните неща, пристигналият същата вечер в града индийски шпионин Авинаш Пилаи се оказа човекът, който щеше да ми разкрие историята на моето раждане. Пълна случайност беше и това, че когато Авинаш разнищва благодарение на стара снимка моята тайна, той пак ще гледа към града от палубата на кораб, така както и през нощта, когато съм дошла на белия свят.

Месецът – пак септември.

Но друг, съвсем друг септември...

Съвсем друг, защото, когато съм се раждала, градът блестял с кубетата, минаретата и покривите на малките си къщи, а седемнайсет години по-късно цяла нощ щеше да бълва като побеснял звяр огън и жупел. Вятърът, онзи, игривият, който грабна шапката на младия шпионин и го ядоса, в огнената нощ щеше да носи към палубата на кораба тежък мирис. Навсякъде щеше да мирише на нафта, въздухът – да е напоен със задушливия дъх на разтопена гума, на вековни чинари, на размазан по улиците сок от смокини, на рухнали черкви, на изгорели пиана, на книги с позлатени корици и страници...

И най-лошото – онзи тежък мирис на изгоряло месо щеше да е докопал и палубата на *Iron Duke*, корабът, който щеше да отведе Авинаш и мама, двамата заедно, далече от пламъците – и от нескончаемото разчистване на сметките между местните жители. Всички пасажери щяха да кривят уста с кърпичка, а някои – и да повръщат, провесени над парапетите. Мирисът на изгоряло човешко месо, на димящи кокали, на нокти, коси и козина от заклещени натясно котки, от чайки с изгорели крила, от беззащитни камили и коне, от изпокрили се по таваните и мазетата хора, наизскачали оттам като хлебарки...

Вятърът, който този ден предаде на Авинаш урока, че животът е твърде кратък и сладък, за да се поддава на такова угнетяващо чувство като срама, през онази нощ щеше да бъде натоварен от Съдбата с тежка задача – да

докаже на хилядите струпани на кея клетници, че човек може да се удави не само във водата, а и във въздуха.

Но дотогава има още много време... А ние сега да останем в онази нежна портокалово оранжева нощ, когато съм се родила: аз да понапъна тясното отверстие на мамината утроба, а пък Авинаш да си преповтаря като ученик пред задалия се изпит местата и районите, които бе проучвал на книга, за да се подготви. Ето ги, там отсреща, Кокариал¹, следва Гьозтепе¹, Карантина², Салхане³, Караташ¹, Бахрибаба⁴, от мястото, където е пушила котва „Афродита“ не може да се види, но по-нататък, зад Митницата е Саръ Къшла⁵ – голяма модерна сграда във вид на подкова: хората са я нарекли така. Авинаш знае – тази казарма дава подслон на шестхилядна редовна войска.

Това е важно.

На всяка цена трябва да създаде връзки сред военните. Тайните служби имат задачата да следят отблизо войската във всичките градове на Османско от Солун до Измир. Трябва да се смесва с тях по кафенетата, из магазините, да живее в турските махали, да участва в сбирките на френките и да събира сведения за интригите на италианците и французите. Коремът му е свит на топка.

А ако не успее да се справи със задачата както трябва?

Ами ако не може да разбере изучаваните още в училище чужди езици, когато ги чуе?

„Способен си, симпатичен си, млад си. Преди да минат и два месеца, ти ще започнеш да говориш по-добре и от местното население.“

Това е преподавателят му от Оксфорд.

– Не сме те избрали случайно, синко. Създаден си точно за такава специална задача.

От мургавите лакти надолу, под копринената му риза,

¹ Квартали на Измир. – Бел. прев.

² Санитарният контрол на пристанището. – Бел. прев.

³ Кланицата. – Бел. прев.

⁴ Парк с тюрбе на Бахри баба. – Бел. прев.

⁵ Жълтата казарма. – Бел. прев.

се стичат две струйки пот. Огледа сумрачната палуба, пъхна носа си под яката и набързо се подуши. През цялото пътуване внимаваше да не се храни с пикантна храна, но ето че от тялото му пак се носеше лек мирис на чесън.

Притесни се.

Трябваше да се шмугне някъде и да се измие. Надвеси се през парапета да погледне долния етаж. Лодките ги бяха обградили като пиратски галери отвред и пасажерите вече се качваха в тях. Още щом слезеше, трябваше да намери баня.

„За да минеш безпроблемно през митницата, на нея при Паспорт¹ ще те посрещне наш човек. Но дотам. След това си вече сам. Така е по-целесъобразно. Като излезеш от пристанището, тръгни направо към гара „Басмане“, като стигнеш до улица „Куюмчулар“, попитай за хан „Йемишчизаде“. А после – чакаш да ти се обадим.“

И докато тревогата свива стомаха му на топка, моята майка, родената и израснала в Измир коренячка, се гърчела от все по-засилващите се родилни болки и стенела в безизходица. Преминало било вече и въздействието на афиона. Бебето в корема ѝ се превърнало в зверче с остри нокти, разкъсвало плътта ѝ отвътре. Тежко, бавно се надигнала, затъркаляла се като бъчва и се подпряла до стъклената врата на стаята, където живяла като затворник точно три месеца, една седмица и пет дни. Писькът ѝ се понесъл на вълни от нейния свят право надолу, към стаята за гости, където покорно седяла с торбичка жълтици в ръце арменката Мелине Акушерката.

От плюшения си фотьойл, точно срещу Мелине Акушерката, баба ми така и не оставила чашата с кафето, само посочила с острата си брадичка към тавана.

Време ми било.

Ето така започнал моят изпълнен с тайни живот, който щеше да се проточи цял един век.

¹ Паспортната служба в Измир. – Бел. прев.

БОГЪТ НА ТЛЕННОТО ВРЕМЕ

Хората, които ме нарекли Шехерезада, ме намерили призори в ухаещата си на жасмин градина. Косата ми била заплетена в дебелиите корени на черницата, под която съм лежала, от изгорялата ми в пламъците пола стърчали покрити с люти рани крака, обаче нямало как да не забележат очарователната усмивка на лицето ми. Помислили, че под затворените клепачи ми се присънва нещо хубаво. И никак не можели да си обяснят как съм се оправила с резето на портата, как съм влязла в градината.

Всичко си спомням. Онзи септември. Акациите цъфтяха, скоро започваше учебната година. Бях на седемнайсет. Точно седмица след рождения ми ден. Заплетеното в клоните на черницата хвърчило – и то червено, както всяко нещо в онази нощ – прърхаше под напорите на морския вятър. Земята под мен беше топла, влажна и гостоприемна. Ангелски пръсти ме галеха по бузите. Някъде далеч хлопна врата. После чух зареждане на пушка. Сигурно щяха да ми пръснат мозъка с чифте. Да го пръснат. Тази нощ всеки убиваше всекиго. Морето беше претърпкано с обезобразени трупове. Всичките – подути като балони.

По онова време със Смъртта си бяхме станали като дружки.

Чудехме се само на това, че все още сме живи.

Сетих се как между труповете се мятаха дечица, червено-зелените им дрешки повличаха към дъното малките телца. Момченца, момиченца с водорасли в косите, стиснали в ръчички синджирите на френските кораби, с последен дъх умоляваха капитана... Как само се вкопчвах в живота! Аз вече няхах и капчица такива сили. Изчерпана бях. Съсипана. Довършена, разкапана.

Гръдният ми кош рухна на земята. Дори не си отворих устата.

И да я бях отворила, нямаше да излезе глас, само че тогава още не го знаех.

Раят беше на върха на дулото. Затворих очи.

Някъде в далечината плачеше дете.

Под затворените си клепачи видях една жена. Изправена върху палубата на някакъв елегантен дълъг кораб. Две дебели плитки увенчаваха главата, бретон покриваше склучените вежди. Плътено зад нея стоеше Авинаш Пилаи, двете му мургави ръце я прегръщаха през тънката талия, притискаше я до себе си. По набраздената водна повърхност проблясваше жълтооранжевото зарево на пламъците. Жената без шапка плачеше, склонила глава върху рамото на индуса.

Казвала се е Едит София Ламарк.

Моята майка.

И това не го знаех тогава.

Авинаш Пилаи ми го разказа след години.

Най-малкото дете на Чарлз Ламарк се родило в Борнова, в палата точно в центъра на имение с огромни размери и голяма градина. В нея имало цели площи с камелии, бегонии, всевъзможни видове рози. Като дете Едит вярваше, че тази ширнала се чак до гората градина е самият Рай. Борнова отвред беше заобиколена с планини, те се сливаха със синевата на небето, а вишните и наровете в градините посрещаха и изпращаха с поздрав всеки пътник, който минаваше оттам.

Най-близкият приятел на Едит бил синът на съседите им – Едуард Томас-Кук. Заедно се катерели по железните врати на градините, ходели на лов за духове по изоставените имения, през безкрайно дългите летни следобеди се скривали под някоя сянка и се правели на героите от прочетените романи. Едуард беше дете на многолюдно семейство, растеше забравен между двамата си батковци и болнавата си малка сестра. Къщата им винаги беше пълна с приятели, с гости, с хора, всеки от които Едуард трябваше да нарича лельо или чичо. Той не приличаше на другите момчета. Вместо например да влезе във футболния отбор, предпочиташе да чете книги при

Едит. Наред с „Островът на съкровищата“ и „Приключенията на Том Сойер“, беше прочел и любимата ѝ книга „Малки жени“, дори не издържа пред упоритото настояване на Едит, безумно заплесната по героя от книгата Джо, и с болка на сърце, със собствените си ръце, отрязва двете ѝ дълги плитки.

Освен Едуард Едит си имаше още един приятел: татко ѝ Чарлз Ламарк. Мосю Ламарк всъщност беше на такава възраст, че можеше да мине за неин дядо. Вероятно затова бяха привързани един към друг с взаимна нежност и сговорчивост. И вероятно пак заради това според честите оплаквания на майка ѝ Жулиет Едит била прекалено разглезена от баща си. Вечер, приближеше ли време влакът да пристигне, Едит седнаше до басейна на шадравана, потапяше до китката малката си бяла ръка при лилиите и червените рибки и започваше да дебне пътната врата на градината. Това беше времето, когато Жулиет прекосяваше градината, за да отиде на чай в някое от съседните имения, и без да прекъсне забързаните стъпки на обутите си в атлазени обувки изящни крака, подхвърляше към Едит:

– Малка моя Едит, ако обичаш, докато се върна, да си изкъпана, облечена и вчесана. Казах на гувернантката, тя ти подготвя роклята със сините панделки. Ще имаме гости на вечеря. Искам на масата да виждам всички ви усмихнати.

Думите излитаха от устата ѝ на бегом. Спреше ли да си поеме дъх, отправяше само за секунда зелените си очи към лицето на Едит в очакване на потвърждение, но ментално ги отместваше, сякаш беше съзряла някакъв укор. Вероятно черните очи на дъщерята са се прицелвали с мрачна подозрителност право в душата ѝ, защото срещнеше ли този поглед, мигновено между веждите на Жулиет се врязваше дълбока бразда. Когато същата тази бразда се появи и между веждите на Едит, преди да навърши и дванайсет, майката се притесни повече от дъ-